

BÁRTFAI NÉP-TIPUSOKAT FELTÜNTETŐ SZENTEK.
(XVI. századbeli munkák.)

A BÁRTFAI SZOBRÁSZISKOLA.

I.

Magyarország legészakibb fekvésű városát archeologusaink, tagadhatatlanul némi túlzással, magyar Nürnbergnek nevezték el, a miből következtetve a nagy közönség olyan véleményt formált magának Bártfáról, mintha ez lett volna hajdan Felsőmagyarország művészeti gócpontja. Művészetünk rendszeres történelmét, noha, egyes korszakait kivéve, gazdag anyagát hordták össze a régészeti társulat égise alatt munkálkodó tudósaink, eddigelé nem írták meg s így nem is csoda, ha művészetünk múltjáról téves fogalmak keringenek mindenfelé. A legközönségesebben elterjedt frázis, hogy magyar művészet nem volt s csak a jelen század közepével kezdődik. Igaz, hogy nagynevű művészekkel, mint a minők Rafael, Dürer, nem igen dicsekedhetünk; de nem pusztán a nagy nevek bizonyosságai valamely nép művészi lelkületének, hanem az a körülmény is, valjon részese volt-e ama művészeti törekvéseknek, a melyek a vele egykorú kulturnépeket foglalkoztatták; öntudatosan használta-e föl azokat, oly módon alkalmazván az idegen talajban fakadt vívmányokat, amint az természetének, szokásainak megfelelt? A ki Magyarország műemlékeit behatóan ösmeri, nyugodt lelkiismerettel fog e kérdésre igennel válaszolni. Emlékeink száma azonban a nyugat-európai országokéhoz képest fölötte gyér, de ebből nem szabad azt következtetni, hogy a művészi tevékenység is ennek megfelelően csekély volt. Java műemlékeink évszázadok viharai közepette elpusztultak; országunk nagy részében, melynek kő

kövön nem maradt emlékszerű alkotásairól egykorú külföldi emberektől hátrahagyott források elragadtatással emlékeznek meg, az ország szívében, a Duna és Tisza közti részében a török minden művészi tevékenységet megszüntetett. De nem a hódítási határvonalán kívül eső országrészekben, melyek nagyjából német, németalföldi telepések alapította városaiban innentől fogva még fokozottabb mérvben pezsdül föl a művészi tevékenység s a török elől menekülő magyar elem mind sűrűbb letelepedéséhez képest mind sűrűbben tűntet föl nemzeti vonásokat is.

Felsőmagyarország műemlékeinek tekintélyes része szintén nem maradt ment a pusztulástól; ennek azonban nem annyira a háborús idők voltak okai, mint inkább újabb művészeti irányok térfoglalása s főképp művésztelen korunk indolenciája, mely utóbbi a kéz munkájának a gépével szemben való háttérbe szorulásával kezdődik. Ezt megelőzőleg, még II. Rákóczy Ferenc szabadságharcának leveretése után is, mely időtől fogva pedig privilegiumaiktól megfosztott felvidéki városaink egymásután elszegényednek, a városi patriciusok élénk érdeklődéssel kísérik a művészetek fejlődését, s ha helyzetükhöz képest szerényebb mértékben is, műkedvelő természetük megmaradt. A felvidék félreeső kicsiny városaiban ma is találunk emlékeket, melyek erről tanuskodnak, épületeket, butorokat, apróbb házi eszközöket, melyek eredete, művészi formáik után ítélve, századunk közepéig vihető föl. Ekkor kezdődik a vasútépítés kora, nyomában a modern anyagi föllendülés, mely hátat fordít a nemesebb ideáloknak s józanul praktikus céljai kedvéért bontó csákánynyal, meszelővel ront neki a régi korok még meglévő, tisztes művészi emlékeinek is.

Bártfára alig pár éve vezet vasút, s a mióta Lengyelország bukása után megszűnt az arrafelé irányuló kereskedelmi út egyik főállomása lenni, csöndes tespedés volt története. Lakosai a világtól elszigetelten megőrizték az ősök hagyományait, a régi városok polgárainak típusát, régi emlékeit, a melyek átalakítására semmiféle modern igények nem készítették őket. E város külső képe a múlt század eleje óta alig változott meg valamit, bástyákkal megszakított körfalai alig csorbultak meg helyenként, nagy négyszöget formáló főtere, közepén korai reneszánsz városházával, a szélén helyreállítás alatt lévő csúcsíves templomával a régi; keskeny, három ablakos, emeletes házai sorában alig van egy-két modern épület. A középkori homlokzatokon itt-ott még fölvilan a régi freskó-festés nyoma, dúsan faragott csúcsíves reneszánsz-kapukkal lépten-nyomon találkozunk; a nagy templom, a városháza tele van ingó műemlékekkel, melyek a letűnt századok folyamán túlnyomó részben idevaló s szomszédvárosbeli mesteremberek keze alól kerül-

FESZÜLET.

Veit Stoss modorában.

tek ki. E művek zöme korántsem bír elsőrangú műbecscsel, de az anyag és forma harmoniáját mindegyiken megtaláljuk s éppen ez az, a minnek a modern művészetben s különösen a műiparban annyiszor hiányát érezzük.

Bártfa műemlékei között, kétségtelenül a legmagasabb művészi színvonalon állnak a faszobrászat alkotásai, a mely Észak Európában a XV. és XVI. században virágzott. A csúcsíves stílus hanyatlásával lépést tart az építészet és szobrászat eddig közös útjainak egymástól mindinkább való szétágazása, melynek oka a képzőművészet körében tértfoglaló realiztikus fölfogás volt. A csúcsíves stílus, a középkori szellem emez édes leánya minden naturalisztikus vonás iránt ellen-szenvvvel viseltetett, a szobrászat rendszerében szűk korlátokat szabott, melyek a szobroknak a realizmus térfoglalásával mind élénkebbé váló mozdulatait lehetlenné tették. A képfaragók az architekturatól függetlenebb keretet kerestek s ezt az oltárszekrény alakjában találták meg, a melynek szórványos példáival ugyan már a XIV. században is találkozunk, a mely azonban csak a következő század második felében válik általánossá. Innentől kezdve lesz a szobrászat kedvelt anyaga a fa, főtevékenysége a szárnyas oltárok faragása, a melyek főrésze a többnyire áttört faragványú orommal ellátott szekrény, belsejében néhány nagy szoborral vagy kisebb alakok festői elrendezésű domború művével s a rendszerint e módon ábrázolt cselekmény előzményeit feltűntető festményekkel ékes szárnyak.

A XV. és XVI. századbeli fafaragás művészete Franciaországtól kezdve Erdély keleti határáig mindenütt talált művelőkre Észak Európában, Magyarországon is, a hol csak az idők viszontagságai miatt maradtak fenn legkevesebb emlékei. A meglevő emlékekről és az elpusztultakról szóló gyér adatokból következtetni lehet arra, hogy a hol nálunk csúcsíves templom volt, fafaragványos oltárszekrényeket is használtak. Hogy a kevés adatot is felsoroljam, mely ilyenmű emlékeink pusztulásáról szól: egykorú források szerint Budán a templomokat mecsetté változtatván a török, tűzre hányatta a szentek fából faragott szobrait, oltárait; ugyanez történt az eperjesi háromhajós nagy csarnoktemplom oltáraival, melyeket a katolikusokkal itt elkeseredett túsákat folytató protestánsok dobattak a város piacznán máglyára, mikor a csúcsíves stílus templom a XVII. század közepén hatalmukba került. A kassai dóm s a felvidék egyéb csúcsíves templomainak a legtöbb faragványos emléke, a múlt században, a barokk elhatalmasodása korában, kallódott el, midőn a megfakúlt falfestményeket megvető kor a csúcsíves csarnokokat rendre bemeszelte, a régi, nemes egyszerűséggel készült oltárokat kidobta. Bártfán csak a régi főoltár sínylette meg e barokkizáló törekvést, melyet Miskovszkynak a város levéltárában talált adatai szerint 1466-ban Miklós és Jakab kassai mesterek faragtak. A XVII. század derekán ennek néhány szobrát fölhasználván, építették föl a barokk főoltárt, melynek festményei a helybeli születésű Stöckl ecsete alól kerültek ki. A többi oltárok fölcserélésére a bekövetkezett kuruc-labanc harcok idején, melyekből Bártfa is kivette részét, nem telt pénz: ez s a városnak a múlt században való alapos elszegényedése volt az oka, hogy a többi oltárok megmaradtak s hogy a bártfai csúcsíves templom faragott művein ma is nyomról-nyomra követhetjük a XV. és XVI. századbeli faszobrászat fejlődését.

SZIMBOLIKUS SZOBORCSOPORT A XV. SZÁZADBÓL.

Dávid király Krisztussal, a kinek szenvedéseiről jövendőt.

A tizenkét oltár közül, mely itt fönmaradt, most csak hat látható fölállítva, a többinek alkotó részei szétszedve hevernek egyéb régi fagaragványokkal egyetemben a restaurálás alatt lévő templomálmányokkal telerakott különböző helyein.

Tudvalevő dolog, hogy a realizmus északon később hatalmasodott el a szobrászatban mint a festészetben, s ha a XV. századbeli fagaragványok szabadabb fölfogást, festői elrendezést is tüntetnek föl, alakjaik még mindig bővelkednek ideális vonásokban. Bártfa e korbéli legszebb példái a Szt.-kereszt oltára, mely szerkezetének nemes arányaival válik ki s Jézus születésének oltára, mely fölülmúlhatatlanúl üde fantáziáról és költői fölfogásról tesz tanúságot. Ez utóbbi oltára maga egészében merőben festői koncepció. Szekrényének nagy domborúmúve, melynek tárgya Jézus születése, a hegyvidéket feltüntető háttérből leereszkedő angyalokat ábrázol, a mint az újszülött megváltó előtt térdeplő Mária ideális bájjal eltelt szoboralakját körülrajongják. A predella középső fülkéjében a három királyok imáadását látjuk, két szélén jeleneteket Mária életéből, melyek az oltárszekrény festett szárnyain folytatódnak. E festmények Schöngauer metszetei után készültek, színezésük, alakjaik mintázása, ecsetkezelésük azonban elvitázhatatlanúl olasz befolyásra vall. Az olasz és német befolyás ez érdekes keveréke jellemzi általában felsőmagyarországi művészetünket, a minek egyéb ágaiban is annyi érdekes példájával találkozunk, hogy emlékeit, a melyek jó részét eddig még sehol sem ismertették, bízvást sorozhatnók a műtörténelem egy külön csoportjába.

Az olasz befolyást felvidéki városaink kalmár népe közvetíti, melynek Itáliával s első sorban Velencével való közvetlen összeköttetése a XVI. század végéig tart. A mint a bártfai levéltárban is nyomaira akadunk, a felvidéki mesterek maguk is sűrűn kelhettek vándorútra a délszaki ég alá; a bártfai városház dískapúinak a kőfaragója Alexius mester szintén Olaszországból visszajövet bizatott meg e munkával. Az északi befolyást városaink német egyetemeken tanuló értelmisége, a felvidéki vásárokat sűrűn felkereső német kalmárok közvetítik, a faszobrászatot illetőleg azonban Veit Stoss, a nyugtalan természetű nürnbergi szobrász, a ki összeütköztvén szülővárosa törvényeivel, tüzzel-vassal megbélyegezeten keresett menedéket Krakóban, a hol műhelyt nyitott, mely közel húsz éven át állott fönn s mely hírével bizonyára odacsődítette felvidékünk köteles vándorútra kelő szobrászait is. Veit Stoss modorának a bélyegét a bártfai faragványok közül a szenvedő Krisztust tartó Dávid király jelképi értelmű szobra viseli magán legszembetűnőbben, a melyet újabban egy kevésbé szerencsésen restaurált szárnyas oltár predella-fülkéjében helyeztek el. E műnek Krisztust meztelenül ábrázoló szoboralakja bámulatra méltó természetességgel van megmintázva, e mellett azonban mind a két alak tele van bensőséggel. A realizmus elhatalmasodását a bártfai faragványok sorában a régi szentély diadalívének keretében állott Kálvária jelzi; a Crux triumphalis két oldalán Mária és Szt. János túléletnagyságú szobrával, és a két fölfeszített latorral, mely szobrokat, elhelyezésüknek megfelelően, oly módon faragták, hogy az alacsony nézőpontról is, mely fölé kerültek, monumentálisan érvényesüljenek. E helyes megoldás fényes bizonyossága mesterük öntudatos művészi egyéniségének. A mind nyersebbé váló realizmussal teljes szoborművek hosszú sorozatával találkozunk még itt, melyeken szinte végig föl villan egy-egy vonás, mely Stoss modorára emlékeztet s a nagy

művésznek itt emberöltőig tartós hatásáról tesz bizonyosságot. A mi e munkákat fölötte érdekessé teszi, ez az a körülmény, hogy nem egy alak van közöttük, a mely Bártfán, Magyarország e legkonzervatívabb városában ma is élő típusok jellemző vonásait tünteti föl.

A faszobrászat művelésének a nyomait Felsőmagyarországon a múlt század végéig, sőt a jelen elejéig is követhetjük; mesterei a realiztikus fölfogással a barokk korában túlzásba esnek s ha a faragványok ornamentális részében most is kiváló dolgokat tudnak még fölmutatni, az alakok többnyire karikatúrák. A jelen század első feléből való fafaragványaink kivétel nélkül kontár munkák, s míg a kő, vas, réz- és bronz-művek közül figyelemre méltó empire-stílusú emlékekre is akad itt a kutató, az e korbéli famunkák sem művészeti, sem tehnikai szempontból nem nyújtanak semmit.

Az oltárfaragást, mely a letűnt századokban Északeurópában általános volt, napjainkig szakadatlanul csak Tirolban és Csehországban művelték. Egész családok foglalkoznak ott ezzel, különösen azóta, hogy az irodalmi romanticizmus nyomában az építészet figyelme is a romantikus stílusok felé fordult. Ettől fogva a restaurált s az újonnan épült templomok belső felszerelésénél újból hatalmas szerephez jutott a fafaragás; e nagy kereslet azonban csöppet sem vált művészi színvonalának az emelésére; a cseh és tiroli faszobrászok a nagymérvű kivitel következtében gyárilag rendezkedtek be s szellemtelen, gépies munkák özönével árasztották el Középeurópát s így Magyarországot is.

E selejtes osztrák behozatal ellensúlyozására, s hogy a műipar ez ágát nálunk is meghonosítsa, határozta el a magyar kormány, midőn ilyenmű munkákra a helyreállítás alatt álló felvidéki csúcsíves templomainkban is szükség volt, hogy oltárfaragó és faszobrász iskolát alapít. Bártfát szemelte ki ennek helyéül, a minék a helyességét a régi fafaragás itt lévő művészi becsű emlékei eléggé igazolják. Ezeknek a tanulmányozására bő anyagot szolgáltató sokasága elég alkalmasnak látszott arra, hogy a múlt hagyományaiból kiindulva, a régi mintaképeket szem előtt tartva, az osztrák gyári munkával szemben a bártfai szobrásziskola fejlődését, művésziesebb föllendülését elősegítsük. Hogy mennyiben teljesültek az 1885-ben alapított iskolánk tevékenységéhez fűzött várankozások, ennek a megvilágítására töreksem fejtegetéseim következő részében.

A bártfai szobrásziskoláról, noha tizenkét esztendeje, hogy fönnáll, a nagy közönség ma sem bír tudomással. Mivel egyházi előjáróink, templomaink kegyurai ilyenmű szükségleteikért egyenesen Tirolba és Csehországba fordulnak, ez országoknak fafaragványai ma is özönével árasztják el Magyarországot. A nagy reklámú hatalmas versenynyel szemben a bártfai iskola mindedig nem tudott kellően érvényesülni. Negyvennyolcz tanuló nyert itt eddig alapos kiképeztetést, ezek azonban, nem lévén kilátásuk hazájukban elegendő munkát kapni, egy-kettőnek a kivételével mind a külföldön keresik kenyerüket, a miből nyilvánvaló, hogy közönségük a bártfai szobrásziskolának éppen főcélját teszi illuzioriussá, azt, hogy a fafaragás műipara Magyarországon gyökeret verjen és minél szélesebb körben elterjedjen.

(Vége következik.)

Divald Kornél.